

๑. ระเบียบวิธีวิจัย

งานวิจัยชาวบ้านแก่งเสด็จเป็นงานวิจัยที่ทำโดยชาวบ้าน ซึ่งได้นำระเบียบวิธีวิจัยมาจากงานวิจัยที่บ้านที่ปากมูนมาปรับใช้กับพื้นที่ลุ่มน้ำยม เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพของชุมชนที่เข้าร่วมทำวิจัยและเงื่อนไขอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องโดยพื้นที่ศึกษาอยู่ในบริเวณลุ่มน้ำยมในเขตอุทยานแห่งชาติแม่ยม ตำบลสะเตียบ อำเภอสอง จังหวัดแพร่ เรื่องที่ทำการศึกษามีทั้งหมด ๗ เรื่อง ได้แก่

- ๑) ระบบนิเวศ
- ๒) พันธุ์ปลา
- ๓) ผัก เห็ด หน่อไม้ และเศรษฐกิจผลผลิตจากป่า
- ๔) สมุนไพร
- ๕) สัตว์ป่าและแมลง
- ๖) ทรัพยากรไม้ในป่าแม่ยม
- ๗) สังคมวัฒนธรรม

โดยความรู้ที่อธิบายเป็นความรู้พื้นบ้าน ความรู้ท้องถิ่น และเป็นภาษาท้องถิ่น ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของงานวิจัยชาวบ้าน

--คณະนักรักวิจัยจาวบ้าน--

คณະนักรักวิจัยจาวบ้านที่เข้าร่วมทำงานวิจัยมาจาก ๔ หมู่บ้าน คือ บ้านดอนชัย บ้านดอนชัยสักทอง บ้านดอนแก้ว และบ้านแม่เต็น โดยนักรักวิจัยเป็นผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในแต่ละประเด็นที่ทำการศึกษานักรักวิจัยมาจากการคัดเลือกโดยจาวบ้าน หมู่บ้านละ ๓๐ คน รวมทั้งหมด ๑๒๐ คน

ช่วงระหว่งการทำงานวิจัยในแต่ละประเด็นมีจาวบ้านที่ไม่ได้รับคัดเลือกเป็นนักรักวิจัยแต่มีความรู้ความสนใจในการทำงานวิจัย หรือมีเวลาว่างจากภารกิจการงานของตนเองมาเข้าร่วมทำงานวิจัยด้วยความสมัครใจ

สำหรับผู้ช่วยนักรักวิจัยมาจากโครงการมหาวิทยาลัยชุมชน เครือข่ายแม่น้ำเอเซียตะวันออกเฉียงใต้ และเยาวชนในพื้นที่ ทำหน้าที่ช่วยในการประสานงาน การจดบันทึก การถ่ายภาพ ลงพื้นที่ และเรียบเรียงเขียนรายงาน

--ระยะเวลาในการทำการวิจัย--

ระยะเวลาที่ทำการวิจัยใช้เวลาวั้งสิ้น ๑ ปี ๑๐ เดือน คือเริ่มตั้งแต่วันที่ ๑๕ มกราคม ๒๕๔๗-พฤศจิกายน ๒๕๔๘

--วิธีการวิจัย--

๑. การประชุมกลุ่มนักรักวิจัย ซึ่งเป็นตัวแทนจาวบ้านจากหมู่บ้านต่างๆ ร่วมกันกำหนดประเด็นในการศึกษา โดยเป็นประเด็นที่นักรักวิจัยเห็นตรงกันว่ามี ความสำคัญ จากนั้นจึงระดมความรู้เบื้องต้น อาทิ ชื่อพันธุ์ปลา ชนิดพรรณพืช ฯลฯ

๒. การสำรวจภาคสนามและสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม โดยคณานักวิจัยและผู้ช่วยนักวิจัย ลงศึกษาในหมู่บ้านต่างๆ ตลอดทั้งป่าแม่ยม เพื่อเรียนรู้วิถีชีวิตและร่วมกิจกรรม เช่น ร่วมหาปลา เก็บผักสมุนไพรจากป่า และร่วมพิธีกรรมต่างๆ อาทิ บวชป่า สืบชะตาแม่น้ำ

๓. การประชุมกลุ่มเพื่อระดมความรู้เกี่ยวกับประเด็นต่างๆ จากนักวิจัยในหมู่บ้าน

๔. การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักซึ่งมีความรู้และประสบการณ์ในบางประเด็นเฉพาะ เช่น ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ยาสมุนไพร เป็นต้น

๕. ผู้ช่วยนักวิจัยเรียบเรียงข้อมูลทั้งหมดและนำกลับไปให้นักวิจัยตรวจสอบความถูกต้อง

--ขั้นตอนการวิจัย--

ขั้นตอนการศึกษาแต่ละประเด็นมีรายละเอียดดังนี้

๑. ระบบนิเวศ

การศึกษาระบบนิเวศใช้ความรู้ของชาวบ้านเพื่ออธิบายให้เห็นถึงความสัมพันธ์ซับซ้อนของระบบนิเวศป่าแม่ยมและแม่น้ำยม ว่าประกอบไปด้วยระบบนิเวศหลักและระบบนิเวศย่อยอะไรบ้าง เพื่อใช้เป็นฐานข้อมูลสำหรับงานวิจัยในประเด็นอื่น มีขั้นตอนการศึกษาดังนี้

๑.๑ ประชุมนักวิจัยทั้งหมดเพื่อระดมความรู้เกี่ยวกับรายชื่อระบบนิเวศหลักและระบบนิเวศย่อยต่างๆ จากนักวิจัยที่รู้และมีความเชี่ยวชาญอธิบายลักษณะของระบบนิเวศ ประวัติความเป็นมาของพื้นที่ และการเข้าไปใช้ประโยชน์ของระบบนิเวศป่าและแม่น้ำยม

๑.๒๒ จัดทำแผนที่ระบบนิเวศเพื่อแสดงตำแหน่งของระบบนิเวศหลัก และระบบนิเวศย่อย เพื่อเป็นแนวทางและเส้นทางในการลงศึกษาข้อมูล

๑.๓ ผู้ช่วยนักวิจัยและนักวิจัยลงพื้นที่เก็บข้อมูลระบบนิเวศ ตามแผนที่ บันทึกข้อมูลโดยระดมข้อมูลจากการสนทนากลุ่มระหว่างการลงพื้นที่ และผู้ช่วยนักวิจัยสัมภาษณ์เพิ่มเติมจากผู้ให้ข้อมูลหลักที่ไม่ได้เข้าร่วมเป็น นักวิจัย เพื่อความถูกต้องของข้อมูล

๑.๔ ถ่ายรูปภาพระบบนิเวศในแต่ละฤดูกาลเพื่อให้เห็นความ เปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศแต่ละชนิด และนำภาพถ่ายมาประกอบกับข้อมูล

๑.๕ ผู้ช่วยนักวิจัยเรียบเรียงข้อมูลและจัดทำเอกสารส่งคืนให้นักวิจัยตรวจสอบความถูกต้อง และเขียนสรุปรายงานข้อมูลสุดท้าย

๒. การศึกษาเรื่องพันธุ์ปลา

๒.๑ จัดประชุมกลุ่มใหญ่เพื่อระดมรายชื่อปลาทั้งหมดที่เคยจับได้ทั้งในปัจจุบันและในอดีต โดยมีผู้ช่วยนักวิจัยช่วยจับบันทึก

๒.๒ ลงพื้นที่หาปลาในแม่น้ำยมเพื่อถ่ายรูปและจับบันทึก รายชื่อปลาตามภาษาเรียกท้องถิ่น อุปกรณ์ที่ใช้ได้แก่ กล้องถ่ายรูปดิจิทัล ไม้บรรทัด แผ่นเฟรม ไม้ตอง หรือวัตถุอื่นๆ เช่น แผ่นไม้ ฟันทราย เป็นแผ่นพื้นรองถ่ายรูปปลาเพื่อให้เห็นตัวปลาชัดเจน ทั้งนี้ปลาที่นำมาถ่ายรูป เป็นปลาที่สมบูรณ์ที่สุดและจับได้ไม่นาน เพื่อถ่ายต่อการดูลักษณะหลังจากถ่ายเสร็จแล้ว เพราะหากปลาไม่สด สีปลาจะเพี้ยนทำให้เกิดความสับสนในการจำแนกรายละเอียดของปลาแต่ละชนิดในภายหลังได้

๒.๓ จัดประชุมกลุ่มย่อยในหมู่บ้าน โดยนักวิจัยแต่ละบ้านเลือกอธิบายรายละเอียดของพันธุ์ปลาที่คนในกลุ่มมีความรู้มากที่สุด โดยใช้ฉายรูปปลาผ่านจอ LCD นักวิจัยระบุชื่อพื้นบ้าน อธิบายรายละเอียดขนาดน้ำหนัก ความยาว ระบบนิเวศแหล่งอยู่อาศัย หากิน วางไข่ เครื่องมือที่ใช้จับ และ พฤติกรรมของปลาแต่ละชนิด

๒.๔ สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลจากผู้รู้และคนที่หาปลาเป็นประจำ ทั้งที่เป็นนักวิจัยและที่ไม่ได้เป็นนักวิจัย เพื่อให้ได้ประเด็นเพิ่มเติม เช่น สาเหตุของการลดลงของพันธุ์ปลา เรื่องเล่าต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับกาหาปลา

๒.๕ จัดประชุมกลุ่มใหญ่รวมคณะนักวิจัยเพื่อตรวจสอบความถูกต้อง โดยผู้ช่วยนักวิจัยช่วยจับบันทึกข้อมูลสุดท้าย แล้วเขียนรายงานสรุป

๓. ผัก เห็ด หน่อไม้ และเศรษฐกิจผลผลิตจากป่า

๓.๑ จัดประชุมกลุ่มใหญ่เพื่อกำหนดพื้นที่ขอบเขตการศึกษา โดยทิศใต้เริ่มตั้งแต่ห้วยปู้ซำถึงห้วยเหมืองผี ทิศตะวันออกเริ่มตั้งแต่ห้วยแม่สะกั้นถึงห้วยแม่พร้าว ร่วมกันระดมรายชื่อ ผัก เห็ด และหน่อไม้ทุกชนิดที่ชาวบ้านใช้ประโยชน์

๓.๒ ลงพื้นที่เก็บหาตัวอย่าง ถ่ายรูป และจัดบันทึกชื่อท้องถิ่น โดยมีผู้ช่วยนักวิจัยช่วยถ่ายรูป และจัดบันทึก

๓.๓ จัดประชุมกลุ่มย่อยเพื่อระดมรายละเอียดของ ผัก เห็ด หน่อไม้ เป็นรายชนิด อธิบายช่วงฤดูกาล ระบบนิเวศที่เก็บหา การใช้ประโยชน์ ราคา และความเชื่อ โดยจัดประชุมกลุ่มย่อยเป็นรายหมู่บ้านเพื่อตรวจสอบข้อมูล ทั้งนี้จะมีชาวบ้านซึ่งเป็นผู้ที่สนใจและมีความรู้ประสบการณ์แต่ไม่ได้เป็นนักวิจัยเข้าร่วมการประชุม เพื่อให้รายละเอียดและแลกเปลี่ยนความรู้และพาลงพื้นที่เก็บตัวอย่าง

๓.๔ สัมภาษณ์เจาะลึกผู้ใช้ข้อมูลหลักรายบุคคล แม่ค้าบ้านคอนแก้ว และคนเก็บหาของป่าชายเป็นอาชีพ (บ้านแม่เต็น) ในประเด็นเศรษฐกิจและรายได้จากผัก เห็ด หน่อไม้ และเส้นทางของสินค้า จุกขายสินค้าทั้งในจังหวัดแพร่ และจังหวัดใกล้เคียง

๓.๕ ผู้ช่วยนักวิจัยจัดทำเอกสารเพื่อให้ให้นักวิจัยได้ตรวจสอบความถูกต้องเป็นรายบุคคล หลังจากนั้นจัดประชุมนักวิจัยกลุ่มใหญ่ทั้งหมดอีกครั้งเพื่อตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล

๔. สัตว์ป่าและแมลง

๔.๑ ประชุมกลุ่มเพื่อกำหนดพื้นที่การศึกษาวิจัย ทิศเหนือถึงแก่งขาม แก่งหลวง อำเภอเชียงม่วน จังหวัดพะเยา ทิศใต้ แก่งเสือเต้น ทิศตะวันออก คอยกระเซอะ ทิศตะวันตก อุทยานแห่งชาติแม่ยม

๔.๒ กำหนดกรอบการศึกษาวิจัย ได้แก่ การใช้ประโยชน์
แหล่งที่อยู่อาศัย แหล่งที่พบ การผสมพันธุ์ ฤดูกาลวางไข่ ลักษณะทั่วไป
อุปกรณการเก็บหาแมลง เส้นทางเศรษฐกิจเกี่ยวกับแมลง วัฒนธรรมความเชื่อ
และกฎการอนุรักษ์

๔.๓ ระดมรายชื่อสัตว์ป่าและแมลงที่นักวิจัยรู้จัก ระบุนิสัยสัตว์ป่า
และแมลงที่เกี่ยวข้องกับชาวบ้านที่ได้ใช้ประโยชน์และเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม
ความเชื่อของชุมชน

๔.๔ ถ่ายภาพตัวอย่างเพื่อให้ให้นักวิจัยระดมข้อมูลรายละเอียด
และจัดทำเป็นเอกสารประกอบข้อมูล

๔.๕ นักวิจัยชาวบ้านร่วมกันตรวจสอบข้อมูลในวงประชุม
กลุ่มใหญ่

๕. สมุนไพร

๕.๑ ชาวบ้านร่วมกันคัดเลือกนักวิจัยที่เป็นหมอยาสมุนไพรและ
ผู้รู้จาก ๔ หมู่บ้าน

๕.๒ จัดประชุมกลุ่มใหญ่เพื่อระดมรายชื่อสมุนไพรทั้งหมดที่
ชุมชนใช้ประโยชน์ ระดมความรู้ รายละเอียด ลักษณะทั่วไป ส่วนที่นำมาใช้
เป็นยาสมุนไพร วิธีการใช้ การรักษา วิธีการเก็บหาและคัดเลือก

๕.๓ นักวิจัยและผู้ช่วยนักวิจัยร่วมกันลงพื้นที่เพื่อถ่ายรูป
เก็บตัวอย่างชนิดพันธุ์ยาสมุนไพร โดยยาสมุนไพรบางชนิดเก็บเอาตัวอย่าง
มาปลูกในกระถาง

๕.๔ ประชุมกลุ่มย่อยในแต่ละหมู่บ้านเพื่อระดมรายละเอียดวิธี
การใช้ยาสมุนไพร

๕.๕ การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกรายบุคคลกับหมอยาสมุนไพร

๕.๖ การศึกษาจากเอกสารอ้างอิง อาทิ สารานุกรมสมุนไพรไทย

๕.๗ ผู้ช่วยนักวิจัยรวบรวมข้อมูลเพื่อจัดทำเอกสาร และ จัดประชุมกลุ่มใหญ่เพื่อตรวจสอบข้อมูล

๒. ทฤษฎีการไม่

๒.๑ การศึกษาในประเด็นความสัมพันธ์ของชุมชนสะท้อนกับป่าแม่ยม ใช้วิธีวิจัยทางสังคมศาสตร์ที่เน้นการเก็บข้อมูลโดยการประชุมกลุ่มย่อยในหมู่บ้านวิจัย ซึ่งเป็นชาวบ้านที่มีความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับป่าแม่ยมและความสัมพันธ์ของชาวบ้านกับป่าแม่ยมในแต่ละยุค นักวิจัยร่วมกันสรุปองค์ความรู้ด้วยการประชุมกลุ่ม มีการสัมภาษณ์เพิ่มเติมกับกลุ่มผู้นำชุมชนและผู้เฒ่าผู้แก่ที่มีประสบการณ์และความทรงจำในเรื่องดังกล่าว

๒.๒ ผู้ช่วยนักวิจัยซึ่งเป็นเยาวชนในชุมชนทำหน้าที่จัดบันทึก และเรียบเรียงข้อมูล โดยตรวจทานข้อมูลกับกลุ่มผู้รู้ในชุมชนด้วยวิธีการประชุมกลุ่ม และการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกรายบุคคลที่หลากหลาย ทั้งกลุ่มผู้นำ กลุ่มผู้เฒ่าผู้แก่ กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มผู้ทำไม้ในอดีต

๒.๓ นักวิจัยและผู้ช่วยนักวิจัยสำรวจพื้นที่ป่าแม่ยมร่วมกัน เพื่อศึกษาตัวอย่างพันธุ์ไม้ในป่าแม่ยมที่ชาวบ้านใช้ประโยชน์

๒.๔ การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมในชุมชน โดยนักวิจัยและผู้ช่วยนักวิจัยจัดบันทึกปรากฏการณ์ต่างๆ และนำข้อมูลที่ได้ไปเป็นฐานในการสอบถามเพิ่มเติมจากนักวิจัยและผู้รู้ในชุมชน

๗. สังคมวัฒนธรรม ความเชื่อ กับการจัดการทรัพยากร

การศึกษาประเด็นสังคมและวัฒนธรรมชาวสะท้อนเป็นการเก็บข้อมูลเริ่มตั้งแต่ประวัติความเป็นมาและการตั้งถิ่นฐานของชาวบ้าน มาจนถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ในปัจจุบัน มีวิธีการศึกษาดังนี้

๗.๑ สัมภาษณ์แบบเจาะลึกกับผู้เฒ่าผู้แก่จาก ๔ หมู่บ้าน
จำนวน ๒๑ คน

๗.๒ การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมในงานวัฒนธรรมประเพณี
ของชาวสะเต็ยบ เพื่อนำข้อมูลมาเปรียบเทียบกับบทสัมภาษณ์

๗.๓ ผู้ช่วยนักวิจัยนำข้อมูลมาเรียบเรียงเป็นเอกสาร ก่อนนำ
ข้อมูลที่สัมภาษณ์ไปตรวจสอบกับผู้เฒ่าผู้แก่ที่ได้รับการสัมภาษณ์ทั้งหมด

๗.๔ ผู้ช่วยนักวิจัยนำข้อมูลมาแก้ไขและเรียบเรียงเป็นเอกสาร
ที่สมบูรณ์

